

4. HAFTA: HARCAMA ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER

Bugünkü modern vergi sistemleri incelendiğinde, harcamalar üzerinden alınan vergilerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

- Dolaylı Vergilerin Yüksek Payı (Türkiye Örneği): **Türkiye’de vergi gelirlerinin yaklaşık %60’tan fazlası dolaylı vergilerden oluşmaktadır.**
- Tüketim Temelli Vergilendirme: Harcamalar üzerinden alınan vergiler, bireylerin gelirine değil harcamasına odaklanır. “Ne kadar tüketiyorsan o kadar vergi ödersin” yaklaşımı hakimdir.
- Başlıca Harcama Vergileri: Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Şans Oyunları Vergisi, Damga Vergisi, Eğlence Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi, Gümrük Vergisi vb.

Genel Görünüm

Harcamalar üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmetlerin tüketimi sırasında alınan dolaylı vergilerdir.

Temel özellikleri:

- Vergi, mal veya hizmet satın alınırken ödenir.
- Vergi yükü çoğu zaman nihai tüketiciye yansıtılır.
- Tahsilatı kolaydır (üretici/satıcı aracılığıyla toplanır).

Neden Önemlidir?

- Kamu gelirlerinin ana kaynağıdır.
- Tahsilatı kolaydır ve sürekli dir.
- Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede dolaylı katkı sağlar.
- Tüketim davranışlarını yönlendirme aracı olarak kullanılabilir. (Örn: Sigara, alkol, akaryakıt üzerindeki yüksek vergiler)

Dolaylı Vergilerin Yüksek Payı (Sn. Mehmet Şimşek: %62, OECD ortalaması %45,3)

- KDV ve ÖTV Ağırlığı
 - Tüketim üzerinden alınan vergiler özellikle akaryakıt, otomobil ve dayanıklı tüketim malları gibi alanlarda önemli bir kamu gelir kaynağı haline gelmiştir.
 - Otomobil: ÖTV %160
 - Elektronik sigara: ÖTV: %100
 - Alkollü içecekler: ÖTV: %220
 - %20 KDV: Elektronik eşya, mobilya, giyim, birçok ticari ürün ve hizmet — genel tüketim ve ticari mallar.
 - %10 KDV: Bazı gıda ürünleri, sağlık, eğitim, konaklama / turizm gibi indirimli kategoriye giren ürün & hizmetler.
 - %1 KDV: Temel gıda maddeleri, bazı tarım ürünleri, sosyal önceliği olan bazı ürünler — toplumun temel ihtiyaçlarını daha uygun fiyata sunmak için.

1. KATMA DEĞER VERGİSİ (KDV)

Mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım zincirinin her aşamasında yaratılan katma değer üzerinden alınan vergidir.

Türkiye’de 3065 sayılı KDV Kanunu ile düzenlenmiştir (1984).

Temel Özellikler

- Çok aşamalı bir vergidir.
- Nihai yük tüketici üzerindedir.

Türkiye’de KDV Oranları

- %20 KDV: Elektronik eşya, mobilya, giyim, birçok ticari ürün ve hizmet — genel tüketim ve ticari mallar.
- %10 KDV: Bazı gıda ürünleri, sağlık, eğitim, konaklama / turizm gibi indirimli kategoriye giren ürün & hizmetler.
- %1 KDV: Temel gıda maddeleri, bazı tarım ürünleri, sosyal önceliği olan bazı ürünler — toplumun temel ihtiyaçlarını daha uygun fiyata sunmak için.

Türkiye’de standart oran %20. Portekiz %23, İspanya %21, Fransa %20, Almanya %19, İsveç %25, Finlandiya %25,5, Birleşik Krallık %20, Kanada %5 ila %15,

KDV'nin Avantajları

- Tahsilatı kolaydır.
- Sürekli gelir sağlar.
- Kayıt sistemini teşvik eder.

KDV'nin Dezavantajları

- Düşük gelir gruplarını daha fazla etkiler.
- Enflasyonu artırabilir.
- Tüketimi daraltabilir.

KDV Nasıl Çalışır?

Bir ürünün üretimden tüketiciye kadar 3 aşamadan geçtiğini düşünelim:

1. Aşama: Üretici → Toptancı

- Üretici maliyeti: 100 TL
- KDV (%20): 20 TL
- Satış fiyatı (KDV dahil): 120 TL
- Üretici devlete 20 TL KDV öder.

2. Aşama: Toptancı → Perakendeci

- Toptancı alış fiyatı: 100 TL + 20 TL KDV
- Toptancı satış fiyatı (KDV hariç): 150 TL
- KDV (%20): 30 TL
- Satış fiyatı: 180 TL

Toptancı:

- Tahsil ettiği KDV: 30 TL

- Ödediği KDV: 20 TL
- Devlete ödeyeceği KDV: 10 TL

3. Aşama: Perakendeci → Tüketici

- Alış fiyatı: 150 TL + 30 TL KDV
- Satış fiyatı (KDV hariç): 200 TL
- KDV (%20): 40 TL
- Satış fiyatı: 240 TL

Perakendeci:

- Tahsil ettiği KDV: 40 TL
- Ödediği KDV: 30 TL
- Devlete ödeyeceği KDV: 10 TL

Tüketici:

- Tüketici ürünü: 240 TL'ye satın alır
- Bunun: 200 TL'si malın gerçek fiyatı, 40 TL'si KDV'dir
- Tüketici KDV'yi geri alamaz.
- Verginin nihai yükü tüketici üzerindedir.

Toplam Durum

Devletin toplam KDV geliri:

- Üretici: 20 TL
- Toptancı: 10 TL
- Perakendeci: 10 TL
- Toplam: 40 TL

Nihai ürünün KDV'si = 200 TL × %20 = 40 TL

2. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ (ÖTV)

Belirli mal grupları üzerinden alınan tek aşamalı dolaylı vergidir.

- Türkiye’de 4760 sayılı ÖTV Kanunu ile düzenlenmiştir (2002).
- Kapsam: Akaryakıt, otomobil, tütün ürünleri, alkollü içecekler, dayanıklı tüketim malları

Türkiye’de ÖTV Örnekleri

- Otomobil: %80 – %160+
- Sigara: 1 paket başına 57 TL
- Alkollü içecekler: %200+ seviyeleri

ÖTV’nin Amaçları

- Gelir sağlamak
- Zararlı tüketimi azaltmak
- Dış ticareti yönlendirmek (ithalatı sınırlamak)

ÖTV’nin Dezavantajları

- Kaçakçılığı teşvik edebilir
- Gelir dağılımını bozabilir
- Bazı sektörlerde talebi daraltabilir

Örnek:

- 1500 cc bir otomobilin vergisiz bedeli: 1 milyon TL
- ÖTV oranı: %80, tutarı: 800.000 TL
- KDV oranı: %20, tutarı: 360.000 TL
- Vergiler toplamı: 1.160.000 TL
- 1500 cc bir otomobilin vergiler dahil bedeli: 2.160.000 TL

Harcamalardan Alınan Diğer Vergiler:

- **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV):** Banka ve sigorta şirketlerinin yaptıkları işlemler (kredi, sigorta primi vb.) üzerinden alınan dolaylı bir vergidir.
- **İthalde Alınan Katma Değer Vergisi (İAKDV):** Yurt dışından ithal edilen mallar üzerinden, ithalat sırasında uygulanan ve KDV mantığında hesaplanan bir dolaylı vergidir.
- **Özel İletişim Vergisi (ÖİV):** Telefon, internet ve mobil haberleşme hizmetleri üzerinden alınan bir tüketim vergisidir.
- **Şans Oyunları Vergisi:** Piyango, bahis ve benzeri şans oyunlarından elde edilen hasılat üzerinden alınan vergidir.
- **Damga Vergisi:** Sözleşme, taahhütname ve resmi belgeler gibi hukuki işlemleri gösteren kağıtlar üzerinden alınan bir vergidir.
- **Eğlence Vergisi:** Belediyelerin sinema, tiyatro, konser, spor müsabakaları gibi eğlence faaliyetleri üzerinden alınan yerel bir vergidir.

- **Çevre Temizlik Vergisi:** Belediyeler tarafından, konut ve işyerlerinden çevre temizlik hizmetleri karşılığında alınan bir vergidir.
- **Gümrük Vergisi:** Yurt dışından ithal edilen mallar üzerinden alınarak hem gelir sağlayan hem de yerli üretimi korumayı amaçlayan bir vergidir.

Özetle;

- Vergi yükünün gerçek taşıyıcısı tüketicidir: Harcamalar üzerinden alınan vergiler (KDV, ÖTV vb.) işletmeler tarafından tahsil edilse de ekonomik olarak nihai yük tüketiciye aittir.
- Dolaylı vergiler kolay toplanır ama daha az adildir: Tahsilat açısından avantajlıdır ancak düşük gelir grupları gelirlerinin daha büyük kısmını tüketime harcadığı için bu vergilerden daha fazla etkilenir (regresif etki).
- Devlet için hem gelir hem politika aracıdır: Harcama vergileri sadece gelir sağlamak için değil, aynı zamanda tüketimi yönlendirmek (örneğin sigara, alkol, akaryakıt) için kullanılır.

ÖDEV: Türkiye’de dolaylı vergilerin payının yüksek olması bir sizce bir tercih mi yoksa zorunluluk mu?